

RASKRINKAVANJE MEDIJSKIH OBJAVA U CRNOJ GORI I REGIONU

Infekcija manipulacijama

Autori:

DRAGAN KOPRIVICA • MILICA BOGDANOVIĆ

UVOD •

Otkad je tehnološki napredak promijenio način informisanja građana, medije je stavio pred ozbiljan izazov - kako ostati dosljedan profesionalnim standardima i ne pretvoriti se u fabriku propagandnih pamfleta koji su maskirani u novinarske izvještaje, a obezbijediti finansijsku održivost. Nemogućnost medija da pronađu adekvatan odgovor na te izazove, dovela je društva širom svijeta do toga da građani kroz medijski sadržaj konzumiraju i medijske manipulacije. Da se infekcija manipulacijama bolje širi doprinose i same države koje često negiraju postojanje ovog fenomena i ne pronalaze adekvatan odgovor na njega.

Takva je trenutno situacija i Crnoj Gori, dje smo kroz šestomjesečnu analizu medijskih objava utvrdili da su manipulacije prisutne kada je u pitanju izvještavanje medija o međunarodnoj politici, i to mahom u onlajn medijima.

Krajem 2018. godine pokrenuli smo platformu Raskrinkavanje.me, u saradnji sa partnerima iz Sarajeva Udrugom građana Zašto ne, uz finansijsku podršku Nacionalne zadužbine za demokratiju, a sa ciljem da građanima na konkretnim primjerima pokažemo da moraju pažljivo konzumirati medijski sadržaj i praviti razliku između profesionalnog i tabloidnog izvještavanja.

Za šest mjeseci rada naš tim je analizirao najmanje 500 članaka iz oko 200 domaćih i regionalnih medija. U ovoj početnoj fazi, dok ne izgradimo kapacitete, pratimo objave iz međunarodne politike, odbrane i bezbjednosti jer su to teme koje su u fokusu rada CDT-a kroz Info centar o evroatlantskim integracijama. U nekoliko slučajeva pratili smo i objave iz regionalnih medija koji su veoma čitani u Crnoj Gori.

Kroz našu metodologiju prepoznali smo čitav spektar medijskih manipulacija koji se protežu od "klikbejta" (naslov obećava sadržaj kojeg u tekstu nema) kao "najmanjeg

prekršaja” preko dezinformacija, manipulacije činjenicama, pristrasnog izvještavanja, neprovjerenih objava, teorija zavjere, do “lažne vijesti” kao “najtežeg prekršaja” (medij samostalno kreira informaciju koja je u potpunosti lažna i predstavlja kao činjenicu).

Razlozi za objavu ovih manipulacija u crnogorskim i regionalnim medijima su brojni, ali generalni utisak je da određena grupa medija manipulira jer je njihova svrha postojanja širenje antidemokratskih vrijednosti, dok je drugima osnovna motivacija zarada. I bez obzira koji su motivi medija za objavljivanje neprofesionalnog sadržaja, moramo biti svjesni da takvo izvještavanje dovodi do povećanja tenzija i netrpeljivosti između različitih etničkih grupa, da urušava građanske vrijednosti i koncept društva koje počiva na informisanim građanima koji mogu samostalno da razmišljaju i odlučuju.

Izostaje odgovor institucija na ove opasne tendencije koje su vidljive u crnogorskom društvu. To nam potvrđuje ne samo odsustvo inicijative da se kreiraju politike za borbu protiv medijskih manipulacija, nego i često ignorisanje naših upita za informacije koje bi nam pomogle u ocjenjivanju tekstova sumnjivog sadržaja.

Zato smo na osnovu urađene analize, uradili preporuke za institucije, medijsku zajednicu i civilno društvo kako bi se trenutno stanje promijenilo.

Ostajemo otvoreni za sve dobronamjerne kritike, sugestije i eventualna pojašnjenja naših nalaza.

CDT tim

Manipulativnih objava o spolnoj politici ima u Crnoj Gori •

Polugodišnji rad tima Raskrinkavanje.me pokazao je da se u medijima u Crnoj Gori objavljuju medijske manipulacije i da su razlozi za njihovo objavljivanje različiti.

Prva grupa medija svjesno objavljuje medijske manipulacije iz ideoloških razloga i iz potrebe da zastupa određeni sistem vrijednosti. Kod tih medija je očigledna želja novinara da podstiče nacionalizam i konflikte i da širi mržnju između različitih etničkih grupa. Stiče se utisak da je to svrha njihovog postojanja. Takođe, važan razlog za objavljivanje senzacionalističkih i netačnih informacija može biti i da bi se time skrenula pažnja na neki drugi događaj u medijskom prostoru. Pored ovoga, stalnim plasiranjem manipulacija o nekoj temi, u dužem vremenskom intervalu, ovi mediji pokušavaju stvarati “narative” koji odgovaraju njihovom ideološkom opredjeljenju ili naručiocu posla.

Druga grupa su oni bolji, profesionalniji mediji koji su, kao većina medija u svijetu, u procesu prilagođavanja na novo okruženje i način funkcionisanja. Nedostatak resursa,

potrebe za velikom količinom informacija koja se objavljuju u kratkom vremenskom razmaku i mali kapacitet redakcija, ih često spriječe da kvalitetno provjere informacije, pa se događa da i ovi mediji objave manipulativni sadržaj. Bilo je i slučajeva kada su se ove dvije grupe razloga kombinovale, pa je neprofesionalni sadržaj objavljivan iz ideoloških razloga s jedne, a sa željom da se poveća čitanost medija sa druge strane.

Naša zapažanja o postojanju ovih manipulacija se poklapaju i sa rezultatima istraživanja javnog mnjenja, prema kojima, većina građana, ali novinara, smatra da lažne vijesti postoje i da predstavljaju problem za crnogorsko društvo.

Medijske manipulacije mahom u onlajn medijima •

Onlajn mediji su primorani da objavljuju veliki broj tekstova u kratkom periodu jer ih na to primorava promjena kompletnog ambijenta u kojem mediji funkcionišu, ali i oštra konkurencija, borba za čitaoce i oglašivače. Ovakav način ponašanja medija uglavnom rezultira manjim fondom vremena za rad na tekstovima koji se objavljuju,

a to otvara i veći prostor za medijske manipulacije.

Analiza tima Raskrinkavanje.me pokazuje da polovina medija koja objavljuje medijske manipulacije nema impresum što znači da se ne zna ko su njihovi vlasnici i urednici. Tekstovi na tim portalima često nisu potpisani imenom autora, pa se ne može utvrditi odgovornost za objavljeni sadržaj.

Primjetna je ekspanzija anonimnih portala kod kojih je očigledno da namjera da kreiraju medijske manipulacije.

Ovi portali služe kao baza odnosno mjesto na kome će manipulativna vijest biti prvo objavljena, a onda je preuzimaju drugi, poznatiji i čitaniji portali. Nijesu rijetki slučajevi da ovi portali uklone sporne vijesti nakon što ih objave drugi mediji.

U tradicionalnim medijima – na televiziji ili u štampi smo primijetili manje medijskih manipulacija iz oblasti spoljne politike i bezbjednosti. U ovim medijima je mnogo manje prostora za objavu informacija iz oblasti spoljne politike, a i do glavnih informativnih emisija ili do završetka broja je znatno više vremena za provjeru informacija. Uz to, ovi mediji imaju i dalje procedure uređivanja i odgovornosti za objavljenu informaciju.

Nije svaka manipulacija

“lažna vijest” •

U crnogorskoj javnost se često kao sinonim za medijsku manipulaciju pogrešno koristi riječi “lažna vijest” ili “spin”. Međutim, postoji makar deset vrsta medijskih manipulacija koje su različite po načinu plasiranja i efektima. I ako uzmemo u obzir da postoje različite vrste medijskih manipulacija, možemo zaključiti da **gotovo da nema onlajn medija u Crnoj Gori koji u posljednjih šest mjeseci nije objavio makar jednu medijsku manipulaciju iz oblasti spoljne politike.**

Od početka analiziranja medijskog sadržaja **najčešći i svakodnevni oblik manipulacije koji smo zabilježili je “klikbejt”** što znači da naslov obećava sadržaj kojeg u tekstu nema. To su senzacionalistički naslovi poput “nećete vjerovati/pogledajte/ovo je strašno” čija je svrha da privuku pažnju čitalaca i uglavnom se kreiraju zbog povećanja čitanosti odnosno iz finansijskog interesa.

Svaka četvrta medijska manipulacija je dezinformacija – što znači da mediji nerijetko objavljuju tekstove ili naslove koji su miks činjenica i netačnog ili poluistinog sadržaja. Dezinformacije uglavnom objavljuju regionalni mediji, pa ih onda crnogorski mediji

prenose, bez ikakve provjere tačnosti. Zabilježili smo i nekoliko slučajeva kada su dezinformacije kreirali i mediji iz Crne Gore.

Ovakav vid manipulacija prisutan je u izvještavanju o neriješenim regionalnim pitanjima kao što je odnos između Kosova i Srbije, koje prati konstantno širenje straha od formiranja tzv. Velike Albaniji i zastrašujuća mržnja prema albanskom narodu koju kreiraju desno orijentisani mediji.

Prilikom izvještavanja o ovim temama nerijetko se i manipuliše činjenicama. **Primijetili smo da je svaka peta medijska manipulacija manipulisane činjenicama** što znači da mediji koriste tačne informacije, ali ih interpretiraju na obmanjujući način i navode čitaoce na pogrešan zaključak.

Tokom ovih šest mjeseci analize **pro našli smo i objave koje smo ocjenjivali kao "teoriju zavjere"** - to su nestinisti opisi nekih događaja koji se predstavljaju kao dio ili rezultat nekog skrivenog plana. Tu su brojni tekstovi koji vrijeđaju zdrav razum – o npr. pokretu ljudi koji tvrde da je Zemlja ravna ploča, da CIA hoće Srbima da oduzme Ostrog, da vakcine ubijaju i slično.

Lažne vijesti, kao informacije koje je neki mediji u potpunosti sam proizveo i koje u sebi sadrži činjenično pogrešne tvrdnje, **nijesu masovna pojava u Crnoj Gori**, kada je u pi-

tanju izvještavanje o međunarodnim odnosima. Zabilježili smo pojedinačne slučajeve koji su kreirali mediji ovdje, ali češće ih kreiraju mediji iz regiona, a onda ih crnogorski mediji prenose bez provjere tačnosti.

Kroz primjere poput izvještavanja o napadu državljanke Srbije Sare Vidak na sutkinju u Kotoru, zatim dolazak Irineja Gavrilovića u Crnu Goru ili posljednja dešavanja vezana za utakmicu Budućnost - Crvena zvezda, smo vidjeli najveću količinu medijski manipulacija. To su bili primjeri kako neprofesionalni mediji, vrlo često uz pomoć političara ili nekih drugih važnih društvenih aktera, naizgled bezazlene slučajeve pretvaraju u incidente, kako podižu tenziju, stvaraju međudržavnu polemiku, a zanemaruju potrebu objektivnog izvještavanja u službi javnog interesa.

Kako se efikasnije suprotstaviti medijskim manipulacijama •

Kako spriječiti medijske manipulacije i osmisliti adekvatan odgovor na njihovo organizovano širenje, pokušavaju da pronađu države, institucije i organizacije. Ovo je prilično osjetljivo pitanje i njegovom rješavanju se mora pristupiti sa posebnom pažnjom jer je ovo i pitanje koje se tiče slobode govora.

Vodeći računa o demokratskim tekovinama i istovremeno želeći da damo svoj doprinos početku rješavanja ovih problema Vladi, medijima i građanima predlažemo sljedeće:

Vlada mora početi hitno da kreira politiku (strategije, akcionih planova...) za sprečavanje medijskih manipulacija i ograničavanje njihovog uticaja

Vlada Crne Gore, zvanično negira postojanje dezinformacija budući da, do sada, nije imala javne aktivnosti po ovom pitanju. Nezapaženo je prošla i rezolucija koju je usvojio Evropski parlament početkom godine, a tiče se neprijateljske propagande i odgovora na nju.

U rezoluciji se preporučuje svim zemljama EU koje nastavljaju da negi-

raju postojanje dezinformacija i neprijateljske propagande, kao i njihov uticaj na javno mnjenje, da priznaju njihovo postojanje, analiziraju situaciju na svojoj teritoriji i preduzmu proaktivne mjere da ih razotkriju i da im se suprotstave. Preporučuje se i da se zemljama u procesu pristupanja EU i partnerima iz EU susjedstva pomogne u borbi protiv neprijateljske propagande i širenja dezinformacija.

Ova Rezolucija može poslužiti kao osnova za početak kreiranja Strategije za borbu protiv širenja medijskih manipulacija u Crnoj Gori.

Pokretanje regionalnih odnosno međudržavnih inicijativa za borbu protiv medijskih manipulacijama •

Dio regiona koji govori istim jezikom je zapravo jedinstveno internet tržište. Sve što se objavi u regionu veoma je lako dostupno građanima koji žive na teritoriji Crne Gore, pa rješenje problema nije samo u akcijama unutar države. Odgovor na fenomen širenja dezinformacija ne može biti samo nacionalni jer informacije na prostoru

bivše Jugoslavije ne uređuju granice već isti jezik, zbog čega svaka dezinformacija koja se objavi u regionu vrlo kratko dospije u crnogorske medije, i obratno. Zbog toga se ovim pitanjem crnogorske institucije moraju baviti kroz regionalne inicijative.

Aktivnije uključivanje medijske zajednice u rješavanje ovog problema •

U borbi protiv ovog fenomena ključnu ulogu ima medijska zajednica. Mediji moraju raditi na povećanju profesionalnih standarda u svojim medijskim kućama i na obučavanju novinara da poštuju profesionalne standarde prilikom objavljivanja informacija. Uz to, neophodna je samoregulacija na nivou medijske zajednice koja bi dala odgovor i preporuku na medijsko manipulisanje.

Formiranje kritičkog odnosa građana prema medijskom sadržaju •

Institucije, medijska zajednica i civilno društvo bi trebalo da pokrenu kampanju za edukaciju građana kako bi naučili pažljivo da čitaju medijski sadržaj i da prave razliku između profesionalnog i tabloidnog ili "copy/paste" novinarstva. Ova široka društvena akcija bi podigla svijest građanima kao konzumentima medijskog sadržaja da biraju profesionalne i provjerene izvore informisanja i pažljivo učestvuju u dijeljenju medijskog sadržaja na društvenim mrežama.

CENTAR ZA
DEMOKRATSKU
TRANZICIJU

INFO CENTAR
O EVROATLANTSKIM
INTEGRACIJAMA

National Endowment
for Democracy
Supporting freedom around the world

Rockefeller
Brothers Fund
Philanthropy for an Interdependent World

Istraživački centar CDT-a •

Istraživački centar CDT-a (IC) je osnovan 2011. godine uz podršku Think Thank Fonda.

Cilj **IC-a** je unapređenje javnih politika, donošenje kvalitetnijih odluka državnih organa, osnaživanje javnog dijaloga i jačanje institucija.

IC u svom radu koristi savremene istraživačke metode i vodi se standardima transparentnosti, objektivnosti i preciznosti. Oslanjajući se na komparativne primjere dobre prakse i praktične rezultate, definiše mjere i preporuke za poboljšanje stanja koje se dostavljaju donosiocima odluka i široj javnosti.

IC je posvećen kontinuiranom usavršavanju sopstvenih kapaciteta i kao mehanizama kontrole kvaliteta naših istraživačkih proizvoda, a u svoj rad, pored CDT tima, uključuje brojne domaće i međunarodne stručnjake kao spoljne saradnike.

Vašoj pažnji preporučujemo sljedeće predloge praktične politike:

O potrebi promjene izbornog zakonodavstva i dostizanja demokratskih standarda fer izbora možete čitati u dokumentima:

Procjena napretka Crne Gore u ispunjavanju političkih kriterijuma u pregovorima sa EU – Prvio dio: Legitimitet i integritet izbora – neophodan korak ka evropskim vrijednostima

<https://www.cdtmn.org/2018/11/02/vrijeme-je-da-zatvorimo-poglavlje-fer-izbora/>

Nakon tri velika izborna ciklusa: Kako do izbornog integriteta

<https://www.cdtmn.org/izbori/izbori-analize/kako-do-izbornog-integriteta-2018-predlog-prakticne-politike/>

Državna izborna komisija u Crnoj Gori - neuspjeli eksperiment. Neophodni koraci za stvaranje kredibilne institucije

<https://www.cdtmn.org/2018/06/21/drzavnaizborna-komisija-neuspjeli-eksperiment/>

Depolitizovana i efikasna izborna administracija – preduslov povjerenja u izbore

<https://www.cdtmn.org/wp-content/uploads/2017/02/DIK-Policy-01022017.pdf>

Preporuke za unapređenje rada Agencije za sprječavanje korupcije - Kroz osvrt na zaključke objavljene u izvještaju o kontroli parlamentarnih izbora

<https://www.cdtmn.org/izbori/izbori-analize/preporuke-za-unapredenje-rada-agencije/>

O tome kako napredak Crne Gore u ispunjavanju političkih kriterijuma u pregovorima sa EU vide eksperti u civilnom društvu čitajte u:

Procjena napretka Crne Gore u ispunjavanju političkih kriterijuma u pregovorima sa EU. Peti dio: Javna uprava - servis građana ili igračka u rukama politike?

<https://www.cdtmn.org/dobroupravljanje/du-analize/javna-uprava-ne-radi-u-interezu-gradana/>

Procjena napretka Crne Gore u ispunjavanju političkih kriterijuma u pregovorima sa EU. Četvrti dio: Turobna zbivanja i druge priče o medijima

<https://www.cdtmn.org/civilno/civilno-analize/turobna-zbivanja-i-druge-pri-ce-o-medijima/>

Procjena napretka Crne Gore u ispunjavanju političkih kriterijuma u pregovorima sa EU. Treći dio: Nezavisne institucije preduslov za borbu protiv korupcije i kriminala

<https://www.cdtmn.org/dobroupravljanje/du-analize/treci-dio-nezavisne-institucije-preduslov-za-borbu-protiv-korupcije-i-kriminala/>

Procjena napretka Crne Gore u ispunjavanju političkih kriterijuma u pregovorima sa EU. Drugi dio: Pravosuđe

<https://www.cdtmn.org/2018/12/15/nakon-18-godina-reforme-pravosuda-devalvacija-postignuca/>

O tome kako država i lokalne samouprave planiraju razvoj, mjere uspjeh svog rada i šta treba da urade da bi se unaprijedile prakse u ovoj oblasti čitajte u:

Planiranje, mjerenje i izvještavanje kao poluge uspjehnosti Vladinih politika

<https://www.cdtmn.org/dobroupravljanje/du-analize/predlog-practicne-politike/>

Planiranje, mjerenje i izvještavanje kao poluge uspjehnosti lokalnih politika - Na primjeru opština Nikšić i Kotor

<https://www.cdtmn.org/dobroupravljanje/du-analize/upravljanje-za-rezultate-na-lokalnomnivou-2017-predlog-practicne-politike/>

Kako država prepoznaje nasilni ekstremizam i kako se protiv njega bori saznajte u dokumentu:

Kako poboljšati sprovođenje Strategije suzbijanja nasilnog ekstremizma?

<https://www.cdtmn.org/eu/eu-analize/kako-poboljsati-sprovođenje-strategije-suzbijanja-nasilnog-ekstremizma-2017-predlog-practicne-politike/>

www.cdtmn.org